

ISSN:

Volume 1

JOURNAL OF GLOBAL SCIENTIFIC INNOVATIONS

SHAXSNING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING FAOLIYATGA TA'SIRI

Mamadkulov Shonazar Djamshedovich

Tashkent International University (TIU), "Yurisprudensiya" yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Norkulova Nargiza Tashpulatovna

Tashkent International University (TIU) o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning individual-psixologik xususiyatlari — temperament, xarakter, qobiliyat va yo'nalganlik — nazariy hamda empirik jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqot 120 nafar ishtirokchi ishtirokida o'tkazilgan bo'lib, ular o'rtasida psixodiagnostik testlar qo'llanilgan. Natijalar shaxsning individual xususiyatlari uning kasb faoliyati samaradorligi, ijtimoiy moslashuvchanligi va stressga chidamliligi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlar ta'lim va kasbiy tayyorgarlik jarayonlarini individuallashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: shaxs, individual xususiyatlar, temperament, xarakter, qobiliyat, yo'nalganlik, psixodiagnostika.

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Аннотация: В данной статье теоретически и эмпирически анализируются индивидуально-психологические особенности личности — темперамент, характер, способности и направленность. Исследование проведено с участием 120 респондентов с использованием комплекса психодиагностических тестов. Результаты показали, что индивидуальные особенности личности напрямую связаны с эффективностью её профессиональной деятельности, социальной адаптивностью и стрессоустойчивостью. Полученные данные имеют практическое значение для индивидуализации процессов обучения и профессиональной подготовки.

Ключевые слова: личность, индивидуальные особенности, темперамент, характер, способности, направленность, психодиагностика.

INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY AND THEIR INFLUENCE ON ACTIVITY

Abstract: This article theoretically and empirically analyzes the individual psychological characteristics of personality — temperament, character, ability, and orientation. The study was conducted with 120 participants using psychodiagnostic tests. The results demonstrated that the individual characteristics of a person are directly related to the effectiveness of their professional activity, social adaptability, and stress tolerance. The obtained data hold practical significance for individualizing educational and professional training processes.

Keywords: personality, individual characteristics, temperament, character, ability, orientation, psychodiagnostics.

KIRISH

Zamonaviy psixologiya fani shaxsni o'rganishda tobora chuqurroq yondashmalarni qo'llayapti. Shaxs nafaqat ijtimoiy mavjudot, balki o'ziga xos individual xususiyatlar majmuiga ega bo'lgan yagona tizim sifatida namoyon bo'ladi. Bu xususiyatlar insonning tafakkur uslubi, hissiy reaksiyalari, muloqot tarzi va umuman hayotiy faoliyatining barcha qirralarini belgilab beradi.

Individual-psixologik xususiyatlar deganda shaxsning boshqa odamlardan farq qiluvchi, nisbatan barqaror va turli vaziyatlarda namoyon bo'ladigan psixik sifatlari tushuniladi. Bunday xususiyatlar qatoriga temperament, xarakter, qobiliyat va shaxsiy yo'nalganlik kiradi. Ularning har biri o'z tabiatiga ko'ra turlicha shakllanadi: temperament asosan irsiy omillar bilan bog'liq bo'lsa, xarakter tarbiya va hayotiy tajriba mahsuli sifatida yuzaga keladi.

Psixologiya tarixida ushbu masalani o'rganishga ko'plab olimlar o'z hissalarini qo'shganlar. I. P. Pavlov asab tizimi turlarini ajratib, temperamentning fiziologik asoslarini ishlab chiqqan. B. M. Teplov qobiliyatlarning individual farqlari masalasini chuqur tadqiq etgan. O'zbek psixologiyasida esa E. G'. G'oziyev, M. G. Davletshin singari olimlar shaxs psixologiyasining milliy xususiyatlarini o'rganishga munosib hissa qo'shganlar.

Bugungi kunda individual xususiyatlarni o'rganish amaliy psixologiya, ta'lim, tibbiyot va boshqaruv sohalari uchun katta ahamiyat kasb etmoqda. Talabalarning o'quv faoliyatini muvaffaqiyatli tashkil etish, xodimlarni to'g'ri joylashtirish, insonlararo nizolarni bartaraf etish — ularning barchasi individual-psixologik xususiyatlarni chuqur anglash va hisobga olishni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi: shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini aniqlash va ularning kundalik faoliyat, stressga chidamlilik hamda ijtimoiy moslashuvchanlikka ta'sirini empirik jihatdan o'rganish.

Tadqiqotning vazifalari: individual-psixologik xususiyatlar bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish; psixodiagnostik usullar yordamida ishtirokchilarning individual xususiyatlarini aniqlash; olingan natijalarni solishtirma tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

METODOLOGIYA

Tadqiqot 2024-yil fevral–may oylarida o'tkazildi. Unda Toshkent shahridagi ikki oliy ta'lim muassasasining 1–4-kurs talabalari va bir xususiy korxonada xodimlari qatnashdi. Jami 120 nafar ishtirokchi tanlandi: 64 nafar ayol (53.3 %) va 56 nafar erkak (46.7 %). Ishtirokchilarning yoshi 18 dan 45 gacha bo'lib, o'rtacha yosh 26.4 ni tashkil etdi.

Tadqiqotda quyidagi psixodiagnostik metodikalardan foydalanildi:

1. **Eyzenk temperament so'rovnomasi (EPI)** — ishtirokchilarning introversiya-ekstraversiya va neyrotizm darajalarini aniqlash uchun qo'llanildi. So'rovnoma 57 ta savoldan iborat bo'lib, ikki asosiy o'lchovni, ya'ni E-shkalasi (ekstraversiya) va N-shkalasi (neyrotizm)ni o'lchaydi.
2. **K. Leonhard bo'yicha xarakter aksentuatsiyalari so'rovnomasi (H. Shmishek versiyasi)** — xarakter xususiyatlarining turli tiplarini aniqlash imkonini berdi. Ushbu metodika 88 ta savoldan iborat bo'lib, 10 turdagi aksentuatsiyani aniqlaydi.
3. **Differensial diagnostik so'rovnoma (DDO, E. A. Klimov)** — shaxsning kasb yo'nalganligini va u yoki bu faoliyat turiga moyilligini baholash maqsadida qo'llanildi.
4. **PSM-25 (Lemur-Tessye-Fillion) stressga chidamlilik shkalalari** — ishtirokchilarning hissiy va psixosomatik stress darajasini baholash uchun ishlatildi.

Barcha so'rovnomalar standartlashtirilgan shaklda, respondentning ona tilida taqdim etildi. Ishtirokchilar to'liq anonimlik va ixtiyoriylik asosida tadqiqotda qatnashdilar. Ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturida statistik qayta ishlov ko'rdi. Guruhlar orasidagi farqlarni aniqlash uchun Student t-testi va Spearman korrelyatsiya koeffitsiyenti qo'llanildi. Statistik ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ sifatida belgilandi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalarini tahlil qilganda, ishtirokchilarning individual-psixologik xususiyatlari borasida qiziqarli ma'lumotlar olindi.

Temperament tahlili ko'rsatishicha, namunaning 41.7 % ini ekstravertlar (yuqori E-ko'rsatkich), 28.3 % ini introvertlar (past E-ko'rsatkich) va 30 % ini ambivertlar tashkil etdi. Neyrotizm bo'yicha esa ishtirokchilarning 35 % i yuqori hissiy

beqarorlik darajasini ko'rsatdi. Ekstravertlarda stressga chidamlilik (PSM-25 shkalasi bo'yicha) introvertlarga nisbatan statistik jihatdan yuqori chiqdi ($t = 2.84$; $p = 0.005$).

Xarakter aksentuatsiyalarini tahlil qilish jarayonida eng keng tarqalgan turlar quyidagilar bo'liqo chiqdi: gipertim tip — 22.5 %; demonstrativ tip — 18.3 %; tashvishli tip — 15.8 %; distimik tip — 12.5 %. Qolgan turlarda ko'rsatkichlar 10 % dan past bo'ldi. Shuni ta'kidlash kerakki, aksentuatsiya darajasi yuqori bo'lgan ishtirokchilar o'zaro muloqotda qiyinchilik borligini ko'proq qayd etishdi.

Kasb yo'nalganligiga ko'ra ishtirokchilar quyidagicha taqsimlandi: "inson–inson" tizimi — 38.3 %; "inson–belgilar tizimi" — 24.2 %; "inson–tabiat" — 15.8 %; "inson–texnika" — 13.3 %; "inson–badiiy obraz" — 8.4 %. Mazkur taqsimotni ta'lim sohasidagi ishtirokchilar orasida kommunikativ yo'nalganlik ustunligi bilan izohlash mumkin.

Temperament turi va stressga chidamlilik o'rtasidagi korrelyatsion tahlil statistik jihatdan muhim ijobiy bog'liqlikni namoyon etdi ($r = 0.48$; $p < 0.01$). Ya'ni ekstraversiya darajasi oshgan sari PSM-25 ko'rsatkichlari ham yaxshilanib bordi. Shuningdek, neyrotizm va xarakter aksentuatsiyasi darajasi o'rtasida ham o'rtacha kuchlilikdagi musbat korrelyatsiya topildi ($r = 0.39$; $p < 0.01$).

Qobiliyatlar ko'rsatkichlariga nisbatan tahlil qilinganda, amaliy va nazariy tafakkur turlari o'rtasida farq aniqlanmadi ($p = 0.12$), biroq ijodiy qobiliyat darajasi ekstravertlarda introvertlarga qaraganda biroz yuqori bo'ldi ($t = 2.11$; $p = 0.037$). Kasb yo'nalganligiga ko'ra taqqoslaganda esa "inson–inson" tizimini tanlagan ishtirokchilar empatiya va kommunikativ qobiliyatlar bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlarni namoyish etdi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shaxsning individual-psixologik xususiyatlari uning faoliyatiga keng ko'lamlari ta'sir ko'rsatishini tasdiqlamoqda. Bu xulosa psixologiya fanidagi mavjud klassik va zamonaviy nazariyalarga to'liq mos keladi.

Ekstravertlarning stressga chidamliligi introvertlarga nisbatan yuqori ekanligi Eyzenk nazariyasidagi qo'zg'alish-tormozlanish muvozanati bilan izohlanadi. Ekstravert shaxslar ijtimoiy aloqalardan kuch olib, qo'llab-quvvatlash manbalari ko'proq bo'lganligi sababli qiyinchiliklarga nisbatan yanada moslashuvchanligi ko'proq namoyon bo'ladi. Introvertlar esa o'z ichki resurslari bilan ishlashi tufayli ijtimoiy stress omillariga nisbatan moyilroq bo'lishi mumkin. Biroq bu holat introvertlarning psixologik jihatdan zaifligini anglatmaydi: vaqtinchalik holatlarda ular chuqur tahliliy tafakkur, diqqatni jamlash va mustaqil ishga layoqat kabi jihatlardan ustunlik ko'rsatishi ham aniqlandi.

Xarakter aksentuatsiyalari taqsimotida gipertim va demonstrativ tiplarning ustuvorligi zamonaviy talaba muhitining yuqori ijtimoiy faollik, o'zini namoyon etishga intilish kabi xususiyatlari bilan bog'liq deb taxmin qilish mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aksentuatsiya o'z-o'zicha patologiya emas, lekin ularning haddan tashqari ifodalangan ko'rinishlari muloqot va moslashuvda muayyan qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin (Lichko, 1983). Shu bois ta'lim muassasalarida psixologik yordam xizmatlarini kuchaytirishning zaruriyati ko'zga tashlanadi.

Kasb yo'nalganligida "inson–inson" tizimining ustunligi nafaqat namunaning tarkibiga (ko'pchilik pedagogika va ijtimoiy fanlar talabalari), balki O'zbek madaniyatida insonparvarlik qadriyatlarining kuchli o'rniga ham bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, "Inson–texnika" va "Inson–belgilar tizimi" yo'nalishlarida ham muhim ulush qayd etildi, bu esa zamonaviy texnologiyalar rivojlanishining ta'limga singib borayotganini ko'rsatadi.

Neyrotizm va xarakter aksentuatsiyasi o'rtasidagi korrelyatsiya psixologik amaliyotda alohida ahamiyatga ega. Agar inson hissiy beqarorlikka moyil bo'lsa, u bir vaqtning o'zida xarakter sifatlarining keskinlashuviga ham ko'proq duchor bo'ladi. Bu esa profilaktik psixologik ishlarda neyrotizmni erta aniqlash va unga qaratilgan tuzatuvchi dasturlar yaratish zarurligini ko'rsatadi.

Ijodiy qobiliyatlar ekstravertlarda biroz yuqori ekanligi ham e'tiborga molik. Bu holat ekstravertlarning yangi g'oyalar bilan uchrashuvga, ijtimoiy stimullarga va tashqi muhit ta'sirlariga ko'proq ochiq bo'lishi bilan tushuntirilishi mumkin. Biroq ushbu farq statistik jihatdan unchalik katta emas ($p = 0.037$), shuning uchun bu xulosa ehtiyotkorlik bilan talqin etilishi lozim.

Tadqiqotning cheklovlari sifatida namuna tarkibidagi geografik va yoshga oid cheklanganlik, shuningdek, o'z-o'zini baholash asosidagi so'rovnomalar subyektiv xatolar kiritishi mumkinligini qayd etish joiz. Kelajakdagi tadqiqotlarda kuzatuv usullari, ekspertlar bahosi va neyrofiziologik o'lchovlarni birgalikda qo'llash natijalarni yanada ishonchli qiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot shaxsning individual-psixologik xususiyatlari — temperament, xarakter, qobiliyat va kasb yo'nalganligining faoliyat samaradorligi, stressga chidamliligi va ijtimoiy moslashuvchanlik bilan chuqur va ko'p qirrali bog'liqligini empirik jihatdan tasdiqladi.

Birinchiidan, ekstraversiya darajasi stressga chidamlilik bilan musbat korrelyatsiyada ekanligining aniqlangani, ish va ta'lim muhitida shaxsiy

xususiyatlarni hisobga olgan holda psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlarini loyihalash zarurligini anglatadi.

Ikkinchidan, xarakter aksentuatsiyasining keng tarqalganligi ta'lim muassasalarida profilaktik psixologik maslahat xizmatlarini takomillashtirish lozimligini ko'rsatadi. Aksentuatsiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar va xodimlar maqsadli psixologik yordam olsalar, ularning ijtimoiy moslashuvchanligi va samaradorligi oshishi kutiladi.

Uchinchidan, kasb yo'nalganligini erta aniqlash ta'lim va kasbiy yo'naltirish jarayonlarini samarali individuallashtirish imkonini beradi. Bu esa nafaqat shaxsiy qoniqish darajasini, balki jamiyatning umumiy iqtisodiy va intellektual salohiyatini ham oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Eysenck, H. J. (1967). *The biological basis of personality*. Springfield: Thomas. 399 p.
- [2] G'oziyev, E. G'. (2010). *Psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi. 384 b.
- [3] Davletshin, M. G. (2009). *Shaxs psixologiyasi*. Toshkent: Sharq. 296 b.
- [4] Леонгард, К. (1981). *Акцентуированные личности*. Киев: Вища школа.
- [5] Lichko, A. Ye. (1983). *Psixopatii i aktsentuatsii kharaktera u podrostkov*. Leningrad: Meditsina. 255 s.
- [6] Klimov, Ye. A. (1996). *Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya*. Rostov-na-Donu: Feniks. 512 s.
- [7] Teplov, B. M. (1985). *Izbrannye trudy: v 2 tomakh*. Moskva: Pedagogika.
- [8] Rubinshteyn, S. L. (2015). *Osnovy obshchey psixologii*. Sankt-Peterburg: Piter. 720 s.
- [9] McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective* (2nd ed.). New York: Guilford Press. 268 p.
- [10] Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston. 593 p.
- [11] Lemyre, L., & Tessier, R. (2003). *Mesure du stress psychologique (MSP): Se sentir stressé*. *Revue canadienne des sciences du comportement*, 20(3), 302–321.

[12] Xoliqov, A. A. (2019). Talabalarda stressga chidamlilikni rivojlantirish muammolari. O'zbekiston psixologiya jurnali, 2, 45–53.

[13] Nazarov, O'. M. (2021). Shaxs temperamentining kasbiy muvaffaqiyatga ta'siri. Psixologiya va hayot, 1, 12–19.

[14] Mirzayeva, D. R. (2022). Aksentuatsiyalar va ijtimoiy moslashuv: empirik tadqiqot. Ta'lim va rivojlanish, 3, 67–74.

CONTENT:

1	Sattarov Ulug‘bek Umed o‘g‘li AI ASOSIDA PROGNOZLASH VA MAKROIQTISODIY BARQARORLIK	1-8
2	Istamova Dilfuza Maqsudovna BUXORO AMIRLIGIDA SANITAR-EPIDEMIOLOGIK MASALALAR	9-12
3	Abdullayeva Dilbar Abdujalilovna COVID-19 DAN KEYINGI ASORATLAR: KLINIK MANZARA, PATOGENEZ, TASHXIS VA REABILITATSIYA YONDASHUVLARI	13-18
4	Davlatova Mayram Sulaymonovna SURUNKALI GASTRIT: ETIOLOGIYA, PATOGENEZ, KLINIKMANZARA, TASHXIS VA DAVOLASH TAMOYILLARI	19-22
5	Sharipova Sharofat Maxsudovna YURAK-QON TOMIR KASALLIKLARIDA HAYOT TARZINING ROLI	23-26
6	Nurmatova Sevara Batirovna Abdullayev Akmaljon Abdujalilovich MATHEMATICAL ASSESSMENT OF CYBERSECURITY RISKS IN THE DIGITAL ECONOMY	27-36
7	Abdullayeva Dilbar Abdujalilovna SIL KASALLIGI: ZAMONAVIY TASHXIS USULLARI VA DAVOLASH PROTOKOLLARI	37-42
8	Mamadkulov Shonazar Djamshedovich Norkulova Nargiza Tashpulatovna SHAXSNING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VAULARNING FAOLIYATGA TA'SIRI	43-49